CZU: 347.91/.95:343.224.1 https://doi.org/10.5281/zenodo.7648635

# EXERCITAREA CALITĂŢILOR PROCEDURALE DE CĂTRE MINORI ÎN SOLUŢIONAREA CAUZELOR CIVILE DE CĂTRE INSTANŢELE NAŢIONALE

**BELEI Elena**

doctor în drept, conferenţiar universitar,
Șefa Departamentului Drept procedural, Facultatea de Drept, USM
ORCID ID: 0000-0002-6749-3546

***Summary.*** *Clear establishment of the procedural quality matters enormously for any civil process, since the amount of rights and obligations that the participant in the process will exercise depends on it. If minors are involved in the process, the procedural quality is paramount, since they personally, as a rule, cannot exercise their procedural rights and obligations. In national civil justice, minors are quite frequently involved in different categories of civil cases, implicitly in different types of civil procedure, and different procedural stages. From civil cases in general procedure, the most frequent being family disputes involving minors, to cases regarding the application of civil protection measures in case of domestic violence. Each of the relevant types of procedure progresses through different procedural stages, and minors remain procedural subjects until the final stage of enforcement, if it is implied. However, beyond the well-known statements related to the best interests of the child, the issue of the participation of minors in the multiple types of civil cases largely depends on the fair qualification of the procedural status of a minor. This article reveals only two scientific-practical issues: who is the real plaintiff in suits related to collection of child support payment (alimony) and what civil protection measures can be taken against the minor aggressor in case of domestic violence.*

***Key words:*** *procedural quality, minor plaintiff, minor defendant, minor victim, minor aggressor.*

În justiția civilă națională minorii sunt implicați destul de frecvent în diferite categorii de cauze civile, implicit în diferite feluri de procedură civilă, diferite etape procedurale. De cauzele civile în procedură generală, cele mai dese fiind litigiile de familie cu implicarea minorilor, până la cauze de aplicare a măsurilor civile de protecție în caz de violență domestică. Procedura specială chiar are anumite categorii de cauze, finalitățile cărora sunt exclusiv dedicate minorilor, aici fiind vorba de emancipare și adopție.

Fiecare din respectivele feluri de procedură avansează în diferite etape procedurale, iar minorii rămân a fi subiecți procedurali până la etapa finală de executare silită, dacă ea este implicită.

Dar dincolo de afirmațiile arhicunoscute legate de interesul superior al copiilor, problematica participării minorilor în multiplele feluri de cauze civile depinde foarte mult de justa calificare a statutului procedural al minorului.

Pe cât de simplă în teorie, pe atât de complicată în practică este întrebarea: poate un minor, indiferent de vârstă, să figureze ca reclamant sau pârât în cauze civile în procedura generală.

Se pare că doar coraportând câteva prevederi ale Codului de Procedură Civilă al Republicii Moldova (în continuare CPC) [1] putem răspunde afirmativ. Astfel, *parte în proces (reclamant sau pârât) poate fi orice persoană fizică sau juridică prezumată, la momentul intentării procesului, ca subiect al raportului material litigios*. (art.59 alin.(1) CPC). A fi subiect al raportului material litigios semnifică a fi subiectul unor drepturi sau a unor obligaţii material-juridice care devin litigioase şi sunt deduse judecăţii.

Aici trebuie să delimităm din start ceea ce în mod elementar trebuie să facă orice practician: capacitatea de folosinţă procesual civilă şi capacitatea de exerciţiu procesual civilă.

Capacitatea de folosinţă este o condiţie *sine qua non* pentru a fi parte într-un proces civil. Iar capacitatea de exerciţiu este condiţia pentru a participa efectiv în apărarea propriilor drepturi.

Minorii au o multitudine de drepturi care se regăsesc în legile materiale, dar pe care nu le pot apăra singuri. Din acest considerent este viabilă instituţia reprezentării legale.

Minorii pot fi reclamanţi sau pârâţi atâta timp cât drepturile acestora fac obiectul dezbaterilor judiciare. În mod practic aceştia doar figurează în actele procesuale întocmite de către părţi sau de către instanţa de judecată aceştia, pentru că în locul lor sunt chemaţi în judecată reprezentanţii legali. Deci, drepturile şi obligaţiilor lor procesuale sunt exercitate de cei care le ţin locul, reprezentându-i prin efectul legii. Dar hotărârea judecătorească nu se va răsfrânge asupra reprezentanţilor legali, ci asupra minorilor-reclamanţi sau minorilor-pârâţi.

La acest capitol atestăm însă o disonanţă între practica naţională şi prevederile normative cu referire la elementara, dar extrem de frecvent utilizata obligaţie a părinţilor de a-şi întreţine copiii, care este prevăzută în art.74 Codul Familiei al Republicii Moldova [2]. Acest articol pare că stabileşte cert cine este titularul obligaţiei, deci cine este eventualul pârât într-un litigiu de acest gen. Pare încă dificil de a clarifica cine este reclamant în astfel de litigii. Să nu uităm că dacă instanţa este chemată să decidă achitarea pensiei de întreţinere pentru minori, între părinţii respectivului minor sunt disensiuni greu de conciliat, deci acute litigii cu efecte extrem de nefaste asupra minorului. Practica judecătorească naţională a agreat de-a lungul anilor ca reclamant în astfel de categorii de litigii să fie unul din părinţi. De regulă, iniţiatorul divorţului, care pretinde şi stabilirea cu cine dintre părinţi vor locui copiii minori după divorţ, de cele mai dese ori, pretinde şi pensie de întreţinere pentru minor. Fără a pune la îndoială că beneficiar ar pensiei de întreţiere este minorul, de regulă, ca reclamant figurează unul dintre părinţi. În astfel de situaţii, creditor în urma eliberării titlului

executoriu rămâne a fi tot unul dintre părinți. Considerăm că aparent nesemnificativa ignoranță a instanțelor de a indica exact cine este reclamant, alias cine va fi creditor alimentează artificial disensiunile dintre maturi. Părinții minorului și la etapa de executare silită a pensiei de întreținere nu conștientizează decât că litigiu soluționat i-a vizat pe dânșii doi și interesele copiilor rămân a fi apărare prin coercițiune statală.

De fapt, întrebarea de procedură pentru a evita astfel de situații în viitor este cum trebuie să procedeze un judecător când, de exemplu mama unui minor solicită în calitate de reclamant pensie de întreținere pentru respectivul copil? Pe de o parte, judecătorul, ținut de obligația de imparțialitate, nu poate schimba titulatura procedurală a subiecților – adică să indice *ex oficio* că reclamant este minorul, iar mama acestuia este reprezentantul legal, pe de altă parte nu ar fi indicat ca din acest considerent să se facă uz de formalități de procedură, adică să nu se dea curs cererilor de chemare în judecată sau chiar mai grav să se respingă pretenția ca fiind depusă de un pseudo-reclamant.

Ar fi necesar ca legiuitorul să indice clar în Codul Familiei al Republicii Moldova că în astfel de litigii minorul este reclamant, deci tot minorul va fi creditor la etapa executării silite.

Practica legiferării naționale cunoaște deja situații când obligația de imparțialitate nu este deloc afectată prin manifestări ale rolului activ al judecătorului, dacă acestea sunt necesare pentru îndeplinirea sarcinilor justiției. De exemplu, în art.219 alin.(3) Cod administrativ al Republicii Moldova [3] este prevăzut că *Instanța de judecată nu are dreptul să depășească limitele pretențiilor din acțiune, însă, totodată, nu este legată de textul cererilor formulate de participanții la proces.*

Și pentru că modificările legislative uneori iau destul de mult timp, practica judiciară formată de jurişti inteligenți, cu viziuni progresiste – aici ne referim și la avocații reclamanților și la magistrații de drept comun din toate instanțele de judecată – ar putea implementa o simplă reformulare a capetelor de cerere și implicit a parților dispozitive din hotărârile judecătorești.

De ex, formularea:

*Se încasează de la Ionescu Ion în beneficiul lui Ionescu Maria, pensia de întreținere pentru copilul minor Ionescu Ana, a.n. 22.10.2018, în mărime de ¼ din salariu și/sau alte venituri, lunar, începând cu ....., până atingerea majoratului* ar putea fi schimbată fără a necesita modificări legislative în

*Se încasează de la Ionescu Ion în beneficiul lui Ionescu Ana, a.n. 22.10.2018, reprezentată de către Ionescu Maria, pensia de întreținere în mărime de ¼ din salariu și/sau alte venituri, lunar, începând cu ....., până atingerea majoratului.*

Bineînțeles că atare atitudine necesită consecvență și de la instanțele ierarhic superioare, care nu vor casa hotărârile legale în fond din motive formale.

Aceste situaţii trebuie delimitate de cele în care minorii singuri pot exercita acte procesuale. O atenţie superficială se acordă art.58 alin.(5) CPC care specifică că *în cazurile prevăzute de lege, în cauzele ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă şi din alte raporturi juridice, minorii îşi apără personal în judecată drepturile, libertăţile şi interesele legitime. Instanţa constată necesitatea introducerii în proces a reprezentantului legal al minorului.*

Este necesar să menţionăm că este vorba doar de minori după 14 ani.

Un exemplu cert în acest sens este art.53 alin.(5) Codul Familiei: *în cazul încălcării drepturilor şi intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinţi (a unuia dintre ei) a obligaţiilor de întreţinere, educaţie şi instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părinteşti, copilul poate să se adreseze de sine stătător autorităţii tutelare locale/teritoriale pentru apărarea drepturilor şi intereselor sale legitime, iar de la vîrsta de 14 ani – instanţei judecătoreşti.*

Art.294 alin.(1) CPC prevede că minorul care a atins vârsta de 16 ani este în drept să adreseze în instanţa judecătorească de la domiciliul său o cerere pentru a i se declara capacitate deplină de exerciţiu în conformitate cu art.20 alin.(3) din Codul civil. (*n.a. după renumerotarea din 01.03.2019 referirea corectă este la art.26 alin.(3) Cod civil* [4]).

În aceiaşi ordine de idei, nu este pe deplin certă situaţia minorului-agresor în procedura de urgenţă de aplicare a măsurilor civile de protecţie în cazul violenţei domestice.

Cu referire la aceste cazuri, considerăm că în cauzele de violenţă domestică cu implicarea minorilor-agresori, abordarea instanţei de judecată trebuie să fie diferită de practicile obişnuite. Considerăm că în aceste situaţii ar trebui să aplicăm prevederi speciale de audiere şi să selectăm aplicarea anumitor măsuri de protecţie, ţinând cont de principiul interesului superior al copilului, chiar dacă acesta este agresor.

Atât regulile de procedură, cât şi măsurile de protecţie trebuie adaptate de către instanţă la specificul cauzei cu implicarea minorului-agresor.

De exemplu, art.278/6 CPC prevede că *instanţa de judecată poate decide citarea pentru audiere în şedinţă de judecată a presupusului agresor*. Însă atunci când presupusul agresor este un minor, instanţa trebuie să depună maximă diligenţă pentru a-l audia. În respectiva situaţie, prezenţa reprezentantului legal este obligatorie. În cazul în care însăşi reprezentantul legal este victimă, minorul-agresor oricum trebuie reprezentat de autoritatea tutelară.

Cu referire la măsurile civile de protecţie care pot fi aplicate, majoritatea dintre ele sunt destul de greu de închipuit cum ar putea fi aplicate unui agresor-minor. Din şirul de măsuri expuse exhaustiv în lege şi reieşind din principiul

interesului superior al copilului este greu de identificat care alte măsuri interdicţii ar putea fi aplicate în privinţa minorilor agresori, deoarece unele chiar însăşi după caracterul său se aplică adulţilor (de exemplu: obligarea agresorului de a părăsi locuinţa comună ori de a sta departe de locuinţa victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor; interzicerea de a păstra şi purta armă) sau părinţilor (de exemplu: obligarea până la soluţionarea cazului, de a contribui la întreţinerea copiilor pe care îi are în comun cu victima; stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor săi minori).

Reieşind din principiul interesul superior al copilului suntem de opinia că instanţa de judecată nu ar trebui să aplice obligarea agresorului de a părăsi locuinţa comună ori de a sta departe de locuinţa victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor ca măsură de protecţie a victimelor agresorilor-minori. Dar chiar dacă instanţa consideră oportun de o aplica, în actul judiciar trebuie să existe motivarea necesară în acest sens şi trebuie să-i fie asigurat minorului un alt loc de trai sau trebuie să existe posibilitatea plasării minorului într-un centru specializat. Subliniem că această măsură de protecţie poate fi aplicată nu doar de instanţa de judecată, ci şi de către organul de poliţie prin ordinul de restricţie de urgenţă pentru o perioadă de până la 10 zile. (art.12/1 alin.(1/1) Legea nr.45/2007 [5]). Suntem de părerea că această măsură în privinţa minorilor-agresori ar trebui să fie aplicată doar de către instanţa de judecată după analizarea tuturor circumstanţelor cauzei.

Limitările cu caracter individual care pot fi aplicate minorilor-agresori se referă la "*obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere, dacă o asemenea acţiune este determinată de instanţa de judecată ca fiind necesară pentru reeducarea violenţei sau pentru dispariţia ei*". În urma executării acestei măsuri s-a evidenţiat o reducere esenţială a actelor de violenţă, având în vedere că agresorii au posibilitatea să se reabiliteze psihologic şi să se integreze reuşit în societate, considerăm că măsura respectivă urmează a fi aplicată şi agresorilor minori.

Este de precizat că dacă instanţa va obliga minorul-agresor de a participa la un program special de tratament sau de consiliere, atunci acesta va trebui să frecventeze programul respectiv cu reprezentantul său legal sau cu reprezentantul autorităţii tutelare.

**Referinţe:**

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, art.436.
2. Codul familiei al Republicii Moldova nr.1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii moldova, 2001, nr.47-48.
3. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr.309-320.

4. Codul Civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002, modernizat din 01.03.2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.*66-75.*
5. Legea nr.45 din 01-03-2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. În Monitorul Oficial, 2008, Nr.55-56.